

JAPÁN

Mecsi
Beatrix

NAGY

10

RÉGÉSZETI ÉS MŰVÉSZETTÖRTÉNETI

KORSZAKAI CÍMSZAVAKBAN

Még a Japánnal nem foglalkozók fejében is él valamiféle értelmezés a japán esztétika sajátos fogalmairól, az egyszerű formák és a kifinomult művészi kifejezőmódok világáról, a mesterfokra emelt művészi technikákról, a teaszertartás rusztikus és egyszerű természetes szépségéről, a japán kertek, a virágrendezés művészetéről és a spontán jellegű kalligráfiákról, hogy csak néhányat említsünk a sok eszünkbe ötlő kép közül.

Ha ma Japánba érkezünk, láthatjuk az egyszerre jelenlévő régmúlt emlékeit a későbbi és kortárs élet művészeti alkotásaival, használati tárgyaival, párbeszédet folytatva az elmúlt korok óta együtt élő hagyományokkal és a jelen kihívásaira és a kívülről érkező hatásokra adott válaszokkal. Ha végigtekintünk Japán elmúlt 12.000 évén, megragadhatóak azok a körülmények és folyamatok, amelyek e különleges civilizáció megszületéséhez hozzájárultak.

A ZSINÓRMINTÁS EDÉNYEK KULTÚRÁJA: A DZSÓMON-KOR

Kr. e. kb. 10.000 – Kr. e. 300

Az egyik legkorábbi japán művészettörténeti korszakot jellemzően egy nem japán művészettörténész nevezte el „zsinórmintás kultúrának” (japánul *dzsómonnak*), az ebben a korszakban készített edények némelyikén található zsinórlenyelem-mintázatú edényekről.

A Dzsómon-kor jellemzői még a valószínűleg termékenységkultuszra utaló agyagfigurák, japánul *dogúk*, amelyek igen változatos formákat mutatnak. Különösen érdekes a találón „hószemüveges” elnevezéssel jellemzett típus, ami a sci-fi írók fantáziáját is megmozgatta.

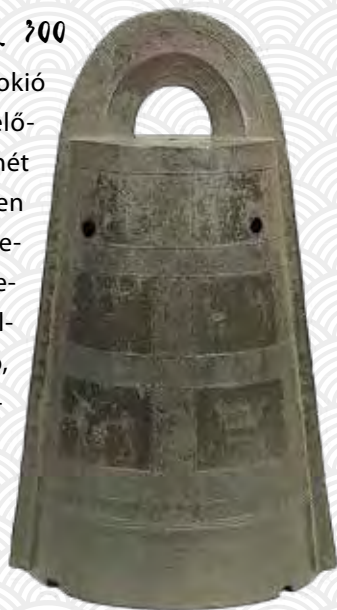

Dogú Kamegaoka lelőhelyről
(Tokiói Nemzeti Múzeum)

A JAJOI-KOR

Kr. e. kb. 300 – Kr. u. 300

A Jajoi-korszak egy, a mai Tokió közelében lévő régészeti lelőhelyről kapta a nevét, ahonnan a Dzsómon-kortól jelentősen eltérő régészeti leletanyag került elő. A rizstermelés és a mezőgazdaság elterjedése mellett a kontinensről származó, bronzból készült sajátos harangformájú tárgyak, az úgynevezett *dótakuk* érdemelnek nagyobb figyelmet itt. A *dótakukon* apró ábrákon ábrázolták a korabeli szokásokat (vadászatot, varázslást), csakúgy, mint a pusztuló anyagokból készült épületek képét. Így valamelyes fogalmat alkothatunk a korabeli építészetről is.

Dótaku korabeli épület képével
(Tokiói Nemzeti Múzeum)

A RÉGI SÍRHALMOK KORA: A KOFUN-KOR

Kr. u. kb. 300 – 700

A régi sírhalmok kora – amint neve is mutatja – elsősorban a kontinensen már ekkor szokásos sírhalmas temetkezések Japánban történő elterjedésére utal. Földrajzilag elsősorban Japán legnagyobb, Honsú nevű szigetének déli részén találhatjuk meg e temetkezések nyomait, majd innen kiindulva terjedtek el Japán többi részén. Az Oszaka melletti Szakai város környékén Nintoku császár sírjának tartott kulcslyuk formájú sírhalom még ma is elkápráztat bennünket méreteivel: 28 méter magas, 487 méter hosszú, s három hatalmas árok veszi körül.

Haniva
(Tokiói Nemzeti Múzeum)

A régi sírhalmokat mára már javarészt benőtte a növényzet, de kimutatható, hogy e sírok felületén agyaghenger szobrocskákat, az úgynevezett *hanivákat* helyeztek el (ezek anyaga alacsony hőfokon kiégetett mázatlan kerámia volt).

A SINTÓ ÉS A BUDDHIZMUS TALÁLKOZÁSA: AZ ASZUKA-KOR

552–645

Még a régi sírhalmok korában járunk, amikor a kontinensről nemcsak a temetkezési kultúra, hanem a buddhizmus is megérkezett. Innentől fogva a japánoknak a saját hitvilágukat új névvel kellett ellátniuk megkülönböztetésül az új vallástól, azaz a buddhizmustól. Ez lett a *sintó*, ami annyit tesz, mint a „természetfeletti lények (*kamik*) útja”. A kontinensről Japánba érkező buddhizmust eleinte sokan támadták, elsősorban politikai okokból, aztán kisebb-nagyobb megpróbáltatások és tragédiák után a japánok végül összebékítették e két hitrendszert. Az Aszuka mint korszaknév egy földrajzi területre utal, amely az akkori politikai és kulturális központ volt.

A korszak egyik kiemelkedő alakja, Sótoku herceg (574–622) tudatosan támogatta a buddhizmust, átvette a kontinensről a kínai államrendszert és az írást (a korabeli japán krónikákat még kínai írásjegyekkel írták). Természetesen az új vallás és kultúra bevezetésével a buddhista művészet kontinensről érkező formái is megjelentek Japánban, eleinte Koreából érkeztek tanítók és mesterekből. Közülük való a híres Hórijú-dzsi nevű templom főcsarnokában Sákjamuni Buddhát két bódhiszattvával ábrázoló aranyozott bronzszobor alkotója, Tori Bussi is.

Sákjamuni triád, Hórijú-dzsi

A BUDDHIZMUS TELJES POMPÁJÁBAN: A NARA-KOR

710–794

Japán első fővárosa, Nara, ahonnét e korszak a nevét kapta, immár közvetlenül Kínához fordult hiteles mintaképekért, amelyek felhasználásával valósították meg az új japán buddhista államot. A fővárost a korabeli kínai főváros mintájára négyzethálós alaprajzzal építették fel, és meghatározott időnként követeket küldtek a Tang-kori Kínába is. A Nara-korszak művészetének legkiemelkedőbb alkotása a ma már csak 16. századi másolatában látható 16 méter magas óriás Buddha-szobor és az azt magába foglaló templom, a Tódai-dzsi.

A NEMZETI KULTÚRA VIRÁGKORA: A HEIAN-KOR

794–1185

A főváros átköltöztetése Narából a mai Kiotóba (amelyet akkor Heian-kjó néven alapítottak) jelzi azt a változást, hogy a megerősödő arisztokrata családok megelégteltek a Narában működő hat buddhista iskola politikára is befolyást gyakorló hatalmát. E korszak legfontosabb jellemzője az volt, hogy a kínai kapcsolatok meggyengültek, beszüntették például az addig szokásos követjárásokat, s az addig politikai hatalmat gyakorló buddhista iskolák tanításaival szemben új, a szélesebb néprétegek számára is nyitott buddhista iskolák felé fordultak. A buddhis-

A

Heian-korban

a szélesebb népréteghez

közelebb álló, kevésbé intellektuális jellegű tiszta föld irányzat hódított, megjelenítve a Nyugati Paradisom Buddháját, Amida Buddhát. Az akkori fővároshoz közeli Udzsiban felépült Főnix-csarnokban, a Bjódóinban látható Amida-szobor a korszak híres szobrászának, Dzsócsónak kiemelkedő remekműve. A különálló fadarabokból összeállított szobor arányaiban is harmonikus, kifejezetten alulnézetre komponált.

Dzsócsó: Amida Buddha, Udzsi, Bjódóin

Taijōkai mandala

ta papok helyett tehát immár a befolyásos arisztokrata családoké lett a hatalom, amik sajátos udvari kultúrát alakítottak ki, létrehozva egészen japános művészeti formákat. A Heian-korban váltak népszerűvé a 9. században az úgynevezett tantrikus irányzatok is, a japán néven *tendai* és *singon* iskolák, amelyek ugyan Kínából érkeztek, de lényegében a Narában hatalmat gyakorló buddhista iskolák ellenében váltak népszerűvé. Jellegzetes ábrázolásaik a *mandalák*. De a Heian-korszakban vált népszerűvé és sajátosan japánossá a kínai eredetű elbeszélő tartalmú tekerckép, japánul az *emakimono* is. Ezek közül az egyik leghíresebb emlék a Muraszaki Sikibu udvarhölgy által írt elbeszélés, a Gendzsi regényének (*Gendzsi monogatari*) illusztrált változata.

A SÓGUNOK ÉS SZAMURÁJOK MŰVÉSZETE: A KAMAKURA-KORSZAK

1185–1333

A 12. században a Taira és a Minamoto családok versengéséből, háborúskodásából végül a Minamoto család került ki győztesen, és a valódi hatalmat ezentúl a katonai vezetők, azaz a sógunok gyakorolták. A császár 1192-ben adományozta a sóguni (tehát a 'legfőbb hadvezéri') címet Minamoto no Joritomónak (1147–1199), aki a mai Tokiótól nem messzi Kamakurában alakította ki kormányzati székhelyét. A sógunok új kapcsolatokat építettek ki Kínával, így újra megjelentek a japán kultúrában a kínai mintaképek. Új buddhista irányzatok is népszerűvé váltak Hónen, Sinran és Nicsiren tanításai nyomán. A 12. század végétől a *csan*, vagyis a kínai meditációs buddhizmus *zen* néven hódított Japánban, és elsősorban a katonai vezetők körében vált népszerűvé, s igen jelentős hatással volt a művészetekre. A Kamakura-korszakban a teakultúra és a hozzá tartozó művészetek is kapcsolatba hozhatók a zen irányzattal, de talán a tusfestészet és a kalligráfia a legjellegzetesebb zen művészeti műfaj egyszerű egyszínű és expresszív kifejezőmódjával.

ÚJRA KIOTÓBAN: A MUROMACSI-KOR

1333–1568

Az ekkoriban hatalomra került Asikaga sógunok székhelyüket újból a korábbi Heian főváros területére, azaz a mai Kiotóba helyezték vissza, és a zen buddhizmustól inspirálva jelentős szellemi és művészeti központokat hoztak létre templomokká alakított villáik területén.

A Muromacsi-korból származnak a legszebb színházi *nó* maszkok, valamint a bábjátékokhoz készített bábok megalkotása is jelentős művészi munkát jelentett.

Nó maszk

Himedzsi-kastély

A FÖLDESURAK / DAIMJÓK / ÉS A KASTÉLYERŐDÖK KORA: A MOMOJAMA-KOR

1568–1600

Jelentős háborúskodás, az egyre hatalmasabb nagyurak közti rivalizálás előzi meg ezt a korszakot, ennek is köszönhető a számos kastélyerőd építése ebben az időszakban.

Az országot három hadvezér, Oda Nobunaga, Tojotomi Hidejosi és Tokugava Iejaszu egyesíti ebben a korszakban. Ekkortól beszélünk Momojama-korról. Az ekkortájt virágzó Kanó-iskola művészei számos – elsősorban arany-kék típusú – paravánképet (japánul *bjóbu*) festettek a kis ablaknyílású, sokszor sötét terű várkastélyok világosabbá és reprezentatívabbá tételére. Ekkor érkeznek az első európaiak Japánba, hogy kereskedelmi kapcsolatokat létesítsenek itt. Az ő jelenlétükkel az európai művészet szemlélet – ha eleinte kis mértékben is –, de mégis hatást gyakorolt a japánok gondolkodásmódjára. A korszakban Szótacu (1600–1640) és Hon'ami Kóecu (1558–1637) visszanyúlnak a Heian-kori japános, úgynevezett *jamato-e* stílushoz. A kerámiakészítés is virágzásnak indult ebben a korszakban.

A legszebb ma is álló erődítmény a Himezsi (vagy ahogy becézik, Fehér Gém) várkastély, amely mind méreteiben, mind elegáns építészeti szerkezetével kiemelkedett a korabeli erődítmények közül.

Ógata Kórin: *Íriszek*

ZÁRT ORSZÁG – VIRÁGZÓ VÁROSI KULTÚRA: AZ EDO-KOR

1603–1868

Tokugava Iejaszu (1543–1616) hatalomra kerülésével több mint 260 éven át viszonylagos békében a Tokugava-sógunátus kormányozta az országot. Ekkoriban Japán önszántából elszigetelődött a külvilágtól, és ezzel sajátos történelmi körülményeket alakított ki. 1603-ban Tokugava Iejaszu Edóban (a mai Tokió területén) alakította meg kormányát, azonban az ország hivatalos fővárosa továbbra is Kiotó maradt. Ez volt a császár székhelye, ahol a császárok immár tényleges hatalmuktól megfosztottan saját művészi kedvteléseiknek élhettek.

Az
Ógata Kórin-féle
Rimpa-iskola dekoratív,
lapos motívumaival, amelyekkel
elsősorban irodalmi témákat
jelenítettek meg, igen népszerű volt.
Leghíresebbek Ógata Kórin íriszeket
ábrázoló paravánképei, amelyek
utalnak az *Isze-monogatari* című
régijapán elbeszélő köl-
teményre.

A valódi hatalmat tehát a Tokugava sógunok gyakorolták (szám szerint egymás után tizenöt). A korszakot Edóról, székhelyükről Edo-kornak, illetve a sóguni családról Tokugava-korszaknak is nevezik. A Tokugavák a 17. század első felében minden külföldi kapcsolatot megszüntettek, csak Kínával és Hollandiával folytattak korlátozott kereskedelmi kapcsolatot. A társadalom hierarchikusan felépített rendszerben működött, és szigorú rendeletekkel szabá-

lyozták a mindennapi életet, sőt a művészetet is erőteljesen cenzúrázták. A 18. században az európai művészettel való ismerkedés – elsősorban a holland hajókról Japánba kerülő könyvek, metszetek, mintalapok tanulmányozása – kapcsán különféle törekvések indultak meg a minél valóságosabb ábrázolások létrehozására.

Talán a legismertebb műfaj, ami az Edo-korban indult világhódító útjára, a fametszetes nyomatok, az úgynevezett „lebegő világ képei”, az *ukijo-e* voltak.

A kerámiaművészetben a tizenhetedik században az Arita környékén letelepedett koreai keramikusmesterek technikai ismeretei nyomán egyre nagyobb mennyiségben és egyre jobb minőségű kerámiákat tudtak előállítani, amelyeket Imari kikötőjéből szállítottak nyugatra, elsősorban az európaiak ízlését követve.

Az Edo-korban ugyanakkor a fegyverkészítés és a lakkművészet is kiemelkedő színvonalat ért el.

Az
ukijo-e kifejezés eredetileg buddhista összefüggésben volt használatban, de hamarosan a városi lakosság és az alacsonyabb samurájrétegek által kedvelt mindennapi szórakozások megjelenítéseként vált népszerűvé. Szép hölgyek, a kabuki színházban látott jelenetek és színészek portréi tartoznak a legkedveltebb darabok közé, majd idővel megjelenik a tájkép témája is, Hokuszai (1760–1849) a Fudzsi hegy harminchat látképét, Hirosigé (1797–1858) pedig az Edót Kiotóval összekötő út ötvenhárom állomását jelenítette meg képein. A perspektíva ábrázolása kifejezetten európai szokás és követelmény, Kelet-Ázsiában viszont kuriózumként viszonyultak hozzá, de hamarosan számos japán művész alkalmazta is művein. Olyan híres és kifejezetten japánosnak tartott mesterek is, mint például az *ukijo-e* tájképek nagymestere, Hokuszai is.

ÚJRA HATALMON A CSÁSZÁROK, A SINTÓ ÉS A NYUGATI HATÁSOK: A MEIDZSI-KORSZAK

1867–1912

A hosszú Tokugava-korszak után 1867-től visszaállították a császárság hatalmát, a császárság székhelyét Kiotóból Edo területére – immár a mai Tokióba – helyezték át, és kinyitották kikötőiket a külföldi hatalmak előtt. Ezt a korszakot az akkori császár nevééről Meidzsi-korszaknak nevezzük. Ez egy igen érdekes időszak, egyrészt a császárság hatalomnyerésével kapcsolatba hozható fejlemények, mint például a sintoizmus államvallássá tétele, a buddhizmus háttérbe szorítása, illetve a külföldi, nyugati hatások szabad beáramlása miatt.

JAPÁN HATÁS NYUGATON: A JAPONIZMUS

A Meidzsi-korban a nyugatról érkező hatások mélyen befolyásolták a japán társadalmat, azonban voltak divatáramlatok, amelyek Japánból merítettek ihletet művészi alkotásaikhoz. Elég csak megemlíteni a 19. században a francia impresszionista és posztimpresszionista festők hosszú sorát, Vincent van Goghot, és még sok-sok művészt és alkotót, akiket termékenyen inspirált a japán művészet, így európai művészetünkben is érezhetünk valamit a sajátos japán szemléletből és művészi felfogásból.

De korunkban, a huszonegyedik században is mind jobban észlelhetjük magunk körül a japán kultúra jelenlétét. A kortárs művészeti formák, a japán kultúrát, annak hagyományait és szemléletét bemutató művészek, valamint az animációs filmek és képregények, a popkultúra által inspirált művészet lassan meghódítják az európai és amerikai művészeti színtereket is.

Hokuszai: Nagy hullám Kanagavánál

